

УДК 327(477+470):341.223.2(477.75)

ПРИЧИНИ ТА ПЕРЕДУМОВИ АНЕКСІЇ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ. ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ І СТАН ДЕМОКРАТИЧНОГО РОЗВИТКУ

Роман Кополовець

*Ужгородський національний університет,
кафедра політології і державного управління
бул. Університетська, 14, 88000, м. Ужгород, Україна*

У статті детально описано та проаналізовано причини та передумови анексії Автономної Республіки Крим. уперше подано емпіричний (прикладний) аналіз демократичного розвитку за даними організації Freedom House, а саме проекту «Freedom in the world», що робить емпіричний аналіз окупованих територій пострадянського простору зокрема.

Ключові слова: анексія, Росія, Крим, емпіричний аналіз, трансформація, окупація, демократизація.

Перш ніж почати емпіричний аналіз стану демократичного розвитку республіки Крим, треба проаналізувати причини та передумови анексії території у 2013 році.

Серед передумов анексії можна виділити такі:

- 1) криза історичної свідомості та національної пам'яті;
- 2) слабкість державної історичної політики;
- 3) масове використання російською пропагандою та місцевими проросійськими силами антиукраїнських інтерпретацій історичних подій;
- 4) деструктивні зовнішні інформаційні впливи та пропаганда із використанням викривлених трактувань історичних фактів;
- 5) регіоналізація історичної пам'яті;
- 6) експансія радянсько-російської супроти української державницької концепції викладу історичних фактів;
- 7) слабкість інформаційного забезпечення політики національної консолідації шляхом поширення історичних знань і формування національної пам'яті;
- 8) відсутність військового спротиву;
- 9) підписання у 2010 році В. Януковичем «Харківський угод», котрі значною мірою сприяли анексії Криму;
- 10) початок національного спротиву проти чинної влади, події Євромайдану та Революції гідності (2013–2014 рр.)

Основні причини анексії Криму структуровано можна описати так:

1. Геополітичні причини. Закріплення США в європейському регіоні відбиває геополітичні та стратегічні інтереси США, спрямовані на те, щоб в Європі не виникла сила, що має досить ресурсів, щоб кинути виклик глобальній гегемонії США. Це суперечить інтересам Росії. Росія намагається змінити баланс сил на свій бік, щоб через переформатування геополітичної конфігурації зміцнити свої позиції (стратегічні та економічні) в Східній Європі, де Україна відіграє ключову роль воріт з Азії до Європи і навпаки [5, с. 69].

2. Військово-стратегічні причини.

– Військово-морська база в Севастополі є найважливішим стратегічним об'єктом для переведення військових сил у зону Середземномор'я. Через неї Росія постачала вій-

ськами й технікою режим Башар Аль-Асада протягом усієї громадянської війни в Сирії. Крім того, вона є єдиною в розпорядженні Росії, яка розташована в теплих водах, і єдиним місцем на Чорному морі, що не належить НАТО, не рахуючи Грузію. Втративши Севастополь, Росія автоматично втратить статус глобальної військової сили [5].

– Наявність бази Чорноморського флоту РФ в Севастополі служить одним із важелів стримування євроатлантичної інтеграції України. Наявність іноземних контингентів третьої сторони на території країни-здобувача, суперечить критеріям членства в Північноатлантичному альянсі. Тож Україна не може приєднатися до членів країн НАТО через наявність окупованої та невизнаної більшістю країн світу території.

– Відділення Криму від України відкриває Росії поле для військово-політичних маневрів. З'являється можливість використання території півострова для розміщення стратегічної авіації, ракетних комплексів і численного складу кадрових офіцерів.

3. Політичні причини. Недопущення в Україні радикальних політичних змін, які несуть реальну загрозу у майбутньому змінити російську владу та саму структуру та основи формування вертикалі влади. Дестабілізація ситуації в Криму призводить до розколу дружніх стосунків між російським та українським народами, і, як наслідок, народ Росії не вірить і не підтримує всіх змін, які відбуваються в Україні. Державний устрій в Росії залишається непохитний [5, с.70].

4. Економічні причини.

– Вигоди Росії від експлуатації шельфу Чорного моря і від інших корисних копалин, які є в Криму, передусім – нафти і газу, а також мінералів, які є в горах і в морі. Об'єм газу на Чорноморському шельфі оцінюється у розмірі 1,5 трлн куб. м газу. Якщо ціну на газ покласти \$ 300 за 1000 куб. м, РФ може отримати до \$ 450 млрд.

– Можливість прокласти газопровід «Південний потік» не по дні Чорного моря, а по наземній території Криму, що дасть економію в будівництві, на думку фахівців, у \$ 5–6 млрд, крім того, ціна на газ для Туреччини буде комерційною. За старими домовленостями, Туреччина повинна була отримати знижки з огляду на проходження газопроводу по її території.

– Росія перестала платити Україні орендну платню за базування Чорноморського флоту, економія становить приблизно \$ 100 млн за рік. Також Україна втрачає 30 % знижку за газ, яка була отримана під час підписання Харківської угоди, за пролонгацію терміну перебування ЧФ на території України. Орієнтовний економічний вигравш РФ становить до \$ 4 млрд у рік [5, с. 71].

5. Особисті причини Президента Росії В. Путіна.

– У російську історію Микита Сергійович Хрущов увійшов як людина, яка віддала Крим Україні, а Володимир Путін прагне увійти в новітню історію як президент, що приєднав Крим до РФ («собиратель земель русских»).

– Небезпечний приклад багатьом країнам, що гарантія безпеки визначається наявністю та володінням ядерною зброєю. Під загрозою опиняться зусилля ООН щодо нерозповсюдження ядерної зброї.

– Посилиться конфронтація Росії та НАТО, що може призвести до нового витка холодної війни та нової економічної кризи.

– Країни, що мають територіальні претензії до сусідів, відчують всюдозволеність і за певних умов також можуть здійснити військову агресію [5, с. 72].

Окремо треба розглянути **інформаційно-психологічний** складник анексії півострову. Анексія Криму показала, що це була добре спланована та організована операція. Варто зазначити, що проросійські організації в АРК роками виконували роль 5-ої колони Кремля

в Криму [7; 8]. Вони фінансувались урядом РФ, а їхні керівники були агентами впливу російських спецслужб й активно проводили антиукраїнську діяльність. Під прикриттям відстоювання інтересів російськомовного населення регіону флотськими ЗМІ організувалася інформаційна компанія, спрямована на формування іміджу Росії як єдиного надійного гаранта стабільності в регіоні. Для розповсюдження відповідних матеріалів широко використовувалися можливості органів інформаційного забезпечення флоту (прес-центр, телерадіоцентр, газета «Флаг Родины»), проросійських кримських ЗМІ, які фінансово або технічно залежні від ЧФ РФ, газети «Русская община Севастополя», «Русский Севастополь», «Севастопольская правда» (міська організація Комуністичної партії), «Отечество» (видавець – Кримська республіканська партія «Русский блок»), «Русский Крым» (Конгрес російських громад Криму), «Севастопольский меридиан», «Русичи», «Ветеран», «Колесо». За активної підтримки ЧФ РФ, адміністрації м. Москви в Севастополі було створено найпотужнішу міську кабельну мережу – телекомпанію «Девком» [7, с. 152].

Наприклад, лідер Меджлісу Мустафа Джемільов неодноразово радив більш пильно ставитися до радикальних проросійських організацій у Криму: «Проросійських організацій у Криму кілька десятків. Крім того, досить агресивно налаштовані козацькі організації, православні Московського Патріархату здійснюють провокаційні дії», – постійно наголошував голова Меджлісу [8].

Як ми бачимо, список проросійських організацій, які вільно діяли в Криму перед вторгненням із боку Росії, досить великий. Ці організації протягом багатьох років вели підривну діяльність у Криму та проводили антиукраїнську пропаганду. Ба більше: практично всі вони співпрацювали із різноманітними спецслужбами РФ. Найбільше на соціально-політичну ситуацію у Криму впливали Головне розвідувальне управління Генерального штабу Міністерства оборони та розвідувальні підрозділи ЧФ РФ – $\approx 70\text{--}72\%$. За ними йде Служба зовнішньої розвідки РФ – $\approx 25\%$, і тільки після неї – Федеральна служба безпеки РФ – $\approx 4\text{--}6\%$ (сьогодні $\approx 60\text{--}65\%$). Це пов'язано з тим, що на території АРК базувалася Чорноморський флот РФ, спецпідрозділи якого теж співпрацювали з неурядовими організаціями [10, с. 340].

Проаналізувавши основні передумови та причини окупації території АР Крим, перейдемо до емпіричного аналізу за даними організації Freedom House, а саме проекту «Freedom in the World». Дослідження починаються з 2015 року.

Таблиця 1

**Емпіричні показники демократичного розвитку АР Крим (2015–2018 рр.)
за даними «Freedom in the World» [1–4]**

Рік дослідження*	Громадянські свободи	Політичні права	Сумарний показник**
			Статус
2015	6	7	6.5 Невільна
2016	6	7	6.5 Невільна
2017	6	7	6.5 Невільна
2018	6	7	6.5 Невільна

*Крим – анексована Російською Федерацією територія України.

**Жодна з європейських країн не визнала незалежність території.

– Спецоперація Росії із захоплення Криму почалася за 3 дні до закінчення зимової Олімпіади в Сочі, що проходила з 7 по 23 лютого 2014 року.

– 20 лютого 2014 року з Козачої бухти Севастополя, де базується 810-а бригада морської піхоти Чорноморського флоту Росії (ЧФ РФ), на виїзд із Севастополя вийшла колона бронетехніки. Це пояснили тим, що ЧФ РФ у Криму переводить свої частини на посиленій режим охорони через складну політичну ситуацію в Україні. Йшлося про те, що частини морської піхоти повинні посилити охорону військових частин ЧФ РФ в інших місцях Криму.

– 23 лютого 2014 року під контроль РФ фактично перейшов Севастополь – у місті на мітингу був обраний «народний мер» і створені «загони самооборони». Спільно із «самообороною» діяли російські військові у формі без розпізнавальних знаків [10, с. 340].

– 27 лютого 2014 року розвідувально-диверсійною групою спецназу повітряно-десантних сил Росії, яка прибула із Севастополя у військовій формі без розпізнавальних знаків, були захоплені будівлі Верховної Ради та Ради міністрів АР Крим у Сімферополі [13].

– 1 березня 2014 року президент РФ запросив у Ради Федерації дозвіл на використання російських військ «до стабілізації суспільно-політичної ситуації» в Україні. Рада Федерації прохання задовольнила. Цього ж дня в Севастополь увійшли два великі десантні кораблі Балтійського флоту РФ – «Калинінград» (102) і «Минск» (127) з десантниками і технікою з Новоросійська [10, с. 341].

– 7 березня 2014 року в Криму військами Російської Федерації вже були захоплені всі адміністративні будівлі, перекриті шляхи в'їзду на півострів і заблоковані всі пункти дислокації Військово-Морських сил України та інші військові гарнізони. Військовими кораблями Росії були перекинуті на півострів близько 10 тисяч військових і техніка, зокрема мобільні берегові протикорабельні ракетні комплекси.

– 16 березня 2014 року в Криму відбувся так званий референдум щодо визначення статусу Криму.

– Результати референдуму не визнавались і були широко засуджені світовим співтовариством.

– ЗМІ повністю контролювались російськими спецслужбами, будь-які опозиційні настрої відразу придушувались поліцією окупаційної влади.

– У період дослідження Крим жодного разу не змінював статус, маючи майже найвищий показник 6,5 балів із 7.0 можливих. Отож територія визнається невірною [1–4].

Окремо Freedom House у 2015 році оприлюднила звіт за редакцією експерта Андрія Клименка [6] щодо порушень прав людини на півострові. Основні причини зводяться до таких:

– Головні порушення стосуються активістів проукраїнських організацій, кримських татар та правозахисників і незалежних медіа.

– Найгрубішим порушенням прав людини у Криму експерт вказав автоматичне присвоєння усьому населенню півострова громадянства Російської Федерації.

– Обов'язкову процедуру здачі українського паспорту зобов'язані пройти всі державні чиновники, зокрема вчителі та лікарі.

– У звіті нагадують про численні порушення прав кримських татар, які брали участь в акціях протесту.

– Російська влада заборонила доступ до Криму двом лідерам Меджлісу кримсько-татарського народу – Мустафі Джемілеву та Рефату Чубарову.

– Зафіксовано випадки фізичної розправи над представниками кримсько-татарського народу.

– Найвідомішим став арешт кримчанина та українського режисера Олега Сенцова та Олександра Кольченка, засуджених на 20 років у 2016 році в Росії.

У підсумку зазначимо, що анексія, здійснена на території суверенної держави Україна, ретельно та довго планувались спецслужбами Росії. Проаналізувавши причини та методи захоплення території можна дійти висновку, що Росія активно розгойдує політичну та економічну ситуацію в досліджуваній країні з метою дестабілізації та гальмування процесу реформ і демократичного розвитку.

Список використаної літератури

1. Freedom House: Freedom in the World. Report Crimea. 2015. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2015/crimea>.
2. Freedom House: Freedom in the World. Report Crimea. 2016. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2016/crimea>.
3. Freedom House: Freedom in the World. Report Crimea. 2017. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2017/crimea>.
4. Freedom House: Freedom in the World. Report Crimea. 2018. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/crimea>.
5. Жиров Г. Анексія Криму, причини та наслідки. Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2014. Вип. 45. С. 68–72.
6. Звіт: як після анексії порушують права людини в Криму. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/03/150316_crimea_human_rights_freedom_house_vc.
7. Петрик В., Присяжнюк М., Мельник Д. та ін. Інформаційна безпека держави: підручник: у 2 т. К.: Вид-во ІСЗЗІ НТУУ «КПІ», 2016. Т. 2. 328 с.
8. Крим після анексії. Державна політика, виклики, рішення та дії. Біла книга / За заг. ред. Ю. Тищенко. Київ: ТОВ «Агентство» Україна», 2016. 148 с.
9. Окупований Крим в умовах санкцій і блокади в 2014–2016 роках. Щорічна доповідь Фонду «Майдан закордонних справ» / За заг. ред. Б. Яре-менка. Київ, 2017.
10. Петрик В., Пахольченко Д. Аналіз підривної діяльності проросійських неурядових організацій та засобів масової комунікації як інструмент анексії Криму. Історія та сучасні виклики непокараних злочинів проти Церкви: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпропетровськ: видавництво «Пороги», 2015. С. 338–343.
11. Політичний процес в Автономній Республіці Крим: особливості, суперечності, прорахунки (1991–2014 рр.): аналітична доповідь. К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2016. 304 с.
12. Російсько-грузинський конфлікт: причини наслідки для європейської безпеки: матеріали експертної дискусії 14 серпня 2008 року / За заг. ред. Ю. Рубана. К.: НІСД, 2008. 42 с.
13. Російсько-український конфлікт: стан, наслідки, перспективи розвитку подій: аналітична доповідь Центру Разумкова. Національна безпека і оборона. 2014. № 5–6. 39 с.
14. Шевель О. Кримські татари та українська держава: питання політики правозастосування та значення риторики. Кримські студії. 2001. № 1 (7). URL: <http://cidct.info/uk/studii/7/3.html>.
15. Шелест Г.В. Проблема врегулювання конфліктів в Грузії. Науковий вісник Одеського державного економічного університету. Серія: економіка, політологія, історія. Вип. 1 (21). Одеса, 2006. URL: <http://www.academia.edu/367995/>.

**CAUSES AND PRECONDITIONS OF THE ANEXIA
OF THE AUTONOMOUS REPUBLIC OF CRIMEA.
EMPIRICAL ANALYSIS AND STATUS OF DEMOCRATIC DEVELOPMENT**

Roman Kopolovets

*Uzhgorod National University,
Department of Political Science and Public Administration
Universitetska str., 14, 88000, Uzhgorod, Ukraine*

The article describes in detail and analyzes the reasons and preconditions of the annexation of the Autonomous Republic of Crimea. For the first time, an empirical (applied) analysis of democratic development was provided by Freedom House, in particular the “Freedom in the world” project, which makes an empirical analysis of the occupied territories of the post-Soviet space in particular.

Key words: annexation, Russia, Crimea, empirical analysis, transformation, occupation.